

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

8 listopada 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Marta Romańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 8 listopada 2023 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 10 marca 2021 r., I ACa 427/20,
w sprawie z powództwa J. G.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powoda kwotę 5400,00 (pięć tysięcy czterysta) zł z odsetkami
w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu
świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia
doręczenia postanowienia zobowiązanej do dnia zapłaty - tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

(M.K.)

UZASADNIENIE

Powód J. G. wniósł o ustalenie nieważności umowy kredytu hipotecznego, zawartej 18 listopada 2008 r. z pozwaną Bank spółką akcyjną w W., ewentualnie o zasądzenie na jego rzecz od pozwanej kwoty 53 184,46 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu, stanowiącej sumę nadpłaconych rat kredytu.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 20 lipca 2020 r. uwzględnił powództwo główne i zasądził od pozwanej na rzecz powoda 11 817,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego i orzekł o kosztach procesu za instancję odwoławczą.

W sprawie ustalono, że 18 listopada 2008 r. powód zawarł z pozwaną umowę kredytu hipotecznego dla osób fizycznych [...] w kwocie 253 000,00 zł, waloryzowanego kursem CHF, przeznaczonego m.in. na zakup lokalu mieszkalnego i sfinansowanie jego remontu, podlegającego spłacie w 456 miesięcznych ratach kapitałowo-odsetkowych, tj. do 15 grudnia 2046 r. Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji, wyliczona wstępnie na dzień 4 listopada 2008 r. - według kursu kupna z tabeli kursowej banku (§ [...] umowy) - wyniosła 110 731,79 CHF. Oprocentowanie kredytu – według stawki LIBOR 3M obowiązującej w dniu wydania decyzji kredytowej – wynosiło 2,93% w skali rocznej a marża 2,9%. Raty kapitałowo-odsetkowe miały być spłacane w złotych polskich po przeliczeniu ich według kursy sprzedaży CHF z tabeli kursowej banku, obowiązującego w dniu spłaty z godziny 14:50 (§ [...] umowy). Powodowie złożyli oświadczenie o świadomości ryzyka związanego z kredytem waloryzowanym kursem waluty obcej, ale nie otrzymali w tym zakresie rzetelnych wyjaśnień oraz pouczeń ze strony banku.

Kredyt został uruchomiony 26 listopada 2008 r. wypłatą pełnej kwoty kredytu. Kredyt nie został dotąd spłacony: pozwana w dalszym ciągu potrąca z rachunku powoda kolejne raty kredytu, uważając umowę za ważną i skuteczną.

Sąd Okręgowy, odwołując się do treści art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (dalej: „Pr. bank.”), art. 58, art. 353 § 1 i art. 353¹ k.c., uznał umowę kredytu za nieważną. Wskazał, że nie określała ona wysokości świadczenia, do którego spełnienia był zobowiązany kredytobiorca, tj. rat w jakich miał być spłacany kredyt ani obiektywnego i weryfikowalnego sposobu ich ustalenia. Umowa nie przewidywała bowiem żadnych ograniczeń w określaniu kursów walut w tabelach obowiązujących w banku i nie wskazywała kryteriów, według których kursy te miały być ustalane. Kredytodawca mógł zatem dwukrotnie wpływać w sposób dowolny na wysokość świadczenia kredytobiorcy, raz - przy wypłacie kwoty kredytu a następnie – przy ustalaniu wysokości poszczególnych rat spłaty. Sprzeczność umowy z art. 69 Pr. bank. przejawiała się również w tym, że zastosowany w niej mechanizm indeksacji umożliwiał nałożenie na kredytobiorcę obowiązku spłaty innej kwoty niż kwota udzielonego kredytu. Wskazanej wadliwości umowy nie sanowała nowelizacja art. 69 Pr. bank. dokonana ustawą z 29 lipca 2011 r. Sąd Okręgowy przyjął, że powód ma interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy.

Niezależnie od powyższej oceny Sąd Okręgowy wskazał, że przyjęta w § [...] umowy kredytu klauzula indeksacyjna, określająca główne świadczenia stron, sformułowana w sposób niejednoznaczny, zawiera niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.; nie była uzgodniona z powodem (konsumentem) indywidualnie a kształtowała jego prawa oraz obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszała jego interesy. Wyeliminowanie tych postanowień z umowy prowadziłoby do przekształcenia jej w umowę o odmiennej istocie i charakterze, co wyłącza możliwość jej utrzymania.

Sąd Apelacyjny nie podzielił oceny Sądu Okręgowego wskazującej na nieważność umowy kredytu z uwagi na sprzeczność jej postanowień z art. 69 ust. 1 Pr. bank. i art. 353¹ k.c. Wskazał, że umowa ta określała kwotę i walutę kredytu, zasady jego zwrotu oraz oprocentowania; przewidziany w niej mechanizm indeksacji nie zmieniał kwoty i waluty kredytu wyrażonej w PLN, lecz stanowił jedynie klauzulę przeliczeniową, mocą której strony ustaliły, że zobowiązanie wyrażone w walucie polskiej w dniu uruchomienia kredytu zostanie przeliczone na walutę obcą – CHF. Zawarcie takiej umowy było dopuszczalne również na gruncie art. 353¹ k.c. oraz art. 358¹ § 2 k.c.

Sąd Apelacyjny wskazał jednak, że zaskarżony wyrok odpowiada prawu, gdyż umowa zawarta przez strony zawierała niedozwolone postanowienia umowne (art. 358¹ k.c.), których wyeliminowanie musiało skutkować upadkiem całej umowy. Mechanizm ustalania kursów waluty pozostawiający bankowi swobodę jego kształtowania jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta. Postanowienia te odnoszą się do głównych świadczeń stron; ich wyeliminowanie prowadziło nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic walutowych, ale również pośrednio do zniknięcia ryzyka kursowego, związanego bezpośrednio z indeksacją kredytu do waluty obcej. Ocena ta uwzględnia stan rzeczy istniejący w chwili zawarcia umowy, stąd też bez znaczenia przy jej dokonywaniu pozostają okoliczności zaistniały później, w tym odnoszące się do sposobu wykonywania umowy.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie ma możliwości wypełnienia luki powstałej w następstwie wyeliminowania z umowy wskazanych klauzul abuzywnych przepisami prawa o charakterze dyspozytywnym. Powód nie wyraził zgody na utrzymanie tej umowy w mocy, co musiało prowadzić do uznania jej za nieważną. Interes powoda w żądaniu ustalenia nieważności umowy jest oczywisty, skoro pozwana domaga się uiszczenia kolejnych rat kapitałowo-odsetkowych a ich spłata jest zabezpieczona hipoteką obciążającą nieruchomość powoda.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i wydanie orzeczenia oddalającego powództwo bądź przekazującego sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie: art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE L 95, s. 29; dalej: „dyrektywa 93/13”); art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13; art. 69 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 939), art. 65 i art. 358 § 2 k.c. i art. 6 dyrektywy 93/13 – przez ich niewłaściwe zastosowanie oraz 189 k.p.c. - przez niewłaściwą wykładnię.

Powód w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Sąd Apelacyjny, dokonując oceny postanowień umowy kredytu zawartej przez strony pod kątem ich abuzywności, zaaprobował ustalenia i wnioski Sądu pierwszej instancji istotne z punktu widzenia tej oceny. Wynika z nich jednoznacznie, że treść postanowień umowy dotyczących waloryzacji kredytu kursem CHF, w tym postanowień określających przeliczanie kursów walut zgodnie z tabelą kursów pozwanej, nie były przedmiotem negocjacji i uzgodnień między stronami. Pracownicy pozwanej nie wyjaśnili powodowi będącemu konsumentem w sposób rzetelny mechanizmu waloryzacji. Nie przedstawili mu, w jaki sposób wzrost kursu CHF w stosunku do kursu PLN może wpłynąć na wysokość kapitału kredytu i rat jego spłaty oraz jak mogą oni zabezpieczyć się przed negatywnymi skutkami takiej zmiany. Pozwana posłużyła się gotowym wzorcowym umownym. Powód podpisał oświadczenie o świadomości ryzyka walutowego, gdyż było to warunkiem zawarcia umowy; nie miał jednak wpływu na jego treść i nie rozumieli jego znaczenia. Klauzule indeksacyjne nie zostały sformułowane w sposób prosty i zrozumiały, umożliwiając powodowi oszacowanie wynikających z nich konsekwencji ekonomicznych, w szczególności całkowitego kosztu kredytu. Kształtowały prawa i obowiązki powoda w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interes, gdyż pozostawiały pozwanej pełną swobodę w ustalaniu kursy waluty, wpływającego w sposób istotny na całkowity koszt kredytu.

Skarżąca podniosła, że Sąd Apelacyjny, wyrażając powyższą ocenę, naruszył art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w dwojaki sposób. Po pierwsze, dokonał - w sposób nieuprawniony - oceny abuzywności klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli *spreadowej* łącznie przez pryzmat przesłanek przewidzianych w art. 385¹ § 1 k.c. Po wtóre, uznał bezzasadnie, że klauzula ryzyka walutowego nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Zarzuty te nie mogły odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego obecnie nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub

denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 13 kwietnia 2022 r. II CSKP 15/22; z 11 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 15/22 – nie publ.). Stanowisko takie prezentowane jest również w orzecznictwie TSUE (zob. m.in. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16; z 20 września 2018 r., C-51/17; z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). Jego aprobata nie może być uznana za przejaw naruszenia wskazanych przez skarżącą przepisów prawa materialnego. Z motywów zaskarżonego wyroku wynika wyraźnie, że postanowienia kształtujące mechanizm indeksacji, w tym określające ryzyko walutowe, nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały, w związku z czym zostały poddane kontroli pod kątem abuzywności i ocenione jako niezgodnione indywidualnie oraz wprowadzające rażącą dysproporcję praw i obowiązków kontraktowych na niekorzyść powoda będącego konsumentem. Przesłanki uznania mechanizmu indeksacyjnego za nietransparentne zostały przy tym rozważone z uwzględnieniem – istotnych dla tej oceny - kryteriów wypracowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz TSUE. Ocena ta została wyrażona w związku z twierdzeniem skarżącej, że klauzula przeliczeniowa zawarta w umowie kredytu określa główne świadczenia stron. Skarżąca nie podjęła nawet próby wykazania, że kontrola abuzywności tej klauzuli - w istocie określającej główne świadczenia stron – powinna uwzględniać inne przesłanki niż uwzględnione przez Sąd Apelacyjny. Nie podniosła również argumentów podważających skutecznie wyprowadzonego z tej kontroli wniosku, że sporna klauzula nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Wbrew jej zapatrywaniu, ocena ta była wynikiem rozważenia postanowień umownych kształtujących tę klauzulę nie tylko w aspekcie przejrzystości pod względem formalnym i gramatycznym, ale również w kontekście możliwości oddziaływania na świadomość konsumenta następstw ekonomicznych jej zastosowania. Poniesione przez skarżących zarzuty naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 nie mogły zatem prowadzić do uznania skargi kasacyjnej za usprawiedliwioną.

Niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić

następczo świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, przywracając mu skuteczność z mocą wsteczną. W sprawie niniejszej powód zgody takiej nie wyraził; przeciwnie, sprzeciwił się przyjęciu takiego rozwiązania.

W orzecznictwie wskazuje się, że wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm indeksacji i uznanie za wiążące pozostałych postanowień umowy prowadziłyby do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy, jednak oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR, a więc tak daleko idącej zmiany umowy kredytu, że stałaby się ona umową o odmiennej istocie i charakterze. Podkreśla się przy tym, że w rozważanym przypadku zastosowanie w umowie kredytu złotowego oprocentowania według stawki LIBOR byłoby sprzeczne z naturą stosunku prawnego zawiązanego przez strony. Skoro zaś po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzuli utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, to nie można uznać, że strony pozostają związane umową w pozostałej części. W takiej sytuacji zachodzi podstawa do stwierdzenia nieważności umowy kredytu (zob. m.in. uchwały z 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz z 7 maja 2021 r. – zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9 poz. 56; wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22 i z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22).

Skarżąca, kwestionując prawidłowość zastosowanej przez Sąd Apelacyjny sankcji wobec stwierdzenia abuzywności mechanizmu indeksacyjnego przyjętego w zawartej przez strony umowie, wskazała na bezzasadne pominięcie możliwości jej utrzymania przez zastosowanie do przeliczeń kursowych średniego kursu walut NBP. W braku wypełnienia we wskazany sposób luki powstałej wskutek usunięcia postanowień abuzywnych upatrywała naruszenia 69 ust. 3 Prawa bankowego, art. 65 i art. 358 § 2 k.c. oraz art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Zarzut naruszenia tych przepisów należało uznać za chybione.

Wejście w życie tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą w art. 69 Prawa bankowego dodano ustęp 3, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających z tej oceny (zob. m. in. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-

ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22 - nie publ.).

Możliwość usunięcia luki w umowie nie stwarza art. 358 § 2 k.c. Został on wprowadzony do Kodeksu cywilnego z dniem 24 stycznia 2009 r. ustawą z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Prawo dewizowe, Dz.U. z 2008 r., Nr 228, poz. 1506), a więc po zawarciu przez strony umowy. Przepis ten dotyczy zobowiązań wyrażonych w walucie obcej. W kredycie indeksowanym do waluty obcej waluta ta stanowi jedynie miernik wartości zobowiązania zaciągniętego w walucie polskiej i świadczeń spełnianych przez kredytobiorców w walucie obcej. Umowa nie przewidywała spełnienia świadczenia przez bank w walucie obcej; kwota kredytu mogła być wypłacona wyłącznie w złotych. Nie ulega też wątpliwości, że zamiarem pozwanej nie było stosowanie kursu średniego NBP lecz kursów z własnych tabel, zapewniających wyższy zysk ze *spreadu* walutowego.

W orzecznictwa TSUE zostało już wyjaśniane, że sądy krajowe są uprawnione do eliminowania z umowy niedozwolonych postanowień umownych, jednak bez możliwości dokonywania ich redukcji utrzymującej lub zastąpienia innymi postanowieniami (zob. wyroki: z 14 czerwca 2012 r., C-618/10; z 6 marca 2019 r., C- 0 i C-197/17 oraz z 30 maja 2013 r., C-488/11).

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej, powód ma interes prawny w ustaleniu nieważności umowy mimo przysługującego mu powództwa o świadczenie.

Z przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku wiążących ustaleń faktycznych wynika, że kredyt nie został przez powoda w całości spłacony. Nie można zatem zasadnie twierdzić, że spór między stronami może być rozstrzygnięty przez wniesienie powództwa o świadczenie. Ustalenie nieważności umowy usunie niepewność co do związania stron umową i konieczności realizacji wynikających z niej obowiązków. Ponadto wyrok zasądający świadczenie restytucyjne, oparty na przesłankowej ocenie ważności umowy kredytu, nie przesądzałby tej kwestii - stosownie do art. 365 § 1 k.p.c. - .definitywnie. Trzeba też mieć na uwadze, że kredyt został zabezpieczony hipoteką na nieruchomości powoda, w związku z czym ustalenie nieważności łączącego strony stosunku prawnego ma znaczenie dla losów

tego zabezpieczenia. Zarzut naruszenia art. 189 k.c. nie mógł więc zostać uwzględniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

(M.K.)

(r.g.)